
BENDROVĖS VADOVO ATSAKOMYBĖ: APRIBOJIMAS EITI JURIDINIO ASMENS VADOVO PAREIGAS

Audronė Balsiukienė

Mykolas Romeris universiteto Teisės mokyklos

Privatinės teisės institutas

Elektroninis paštas: Audrone.Balsiukiene@gmail.com

Pateikta 2021 m. lapkričio 15 d., parengta spaudai 2021 m. gruodžio 28 d.

DOI: 10.13165/JUR-21-28-2-07

Santrauka. Straipsnyje analizuojamos juridinio asmens vadovo atsakomybės taikymo problemos. Remiantis užsienio teisės doktrina ir Lietuvos teisės praktika, nagrinėjama teisė eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu apribojimo esmė ir tikslai. Analizuojant Lietuvos įstatyminių reguliavimų, įtvirtinančių juridinio asmens vadovo atsakomybės taikymo pagrindus, atskleidžiamas apribojimo eiti vadovo pareigas turinys, taip pat ypatumai, į kuriuos turi būti atsižvelgiama kiekvienu individualiu atveju, apžvelgiamos sąsajos su Restruktūrizavimo direktyvos nuostatomis ir tikslais.

Nagrinėjant apribojimo eiti vadovo pareigas taikymo tvarką, atskleidžiami esminiai Lietuvos Respublikos juridinių asmenų įstatymo ir civilinio proceso teisės neaiškumai, sprendžiama, ar kreditorių susirinkimui pagrįstai nustatyta teisė kreiptis dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo, taip pat analizuojama, ar teismo iniciatyvos teisė dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo atitinka bankroto bylų nagrinėjimo ypatumus, vertinama, ar pagal anksčiau galiojusias Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo nuostatas suformuota teismų praktika taikytina pasikeitusio teisinio reguliavimo kontekste.

Straipsnyje apžvelgiama ir Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatyme įtvirtintos sankcijos – teisės eiti privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu apribojimo – santykis su Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 120 straipsnyje įtvirtina nuobauda, vertinama, ar šių dviejų normų egzistavimas atitinka non bis in idem principą. Taip pat teikiami siūlymai dėl teisės aiškinimo ir teisinio reguliavimo tobulinimo.

Reikšminiai žodžiai: vadovo diskvalifikavimas, nemokumo teisė, juridinio asmens vadovo atsakomybės pagrindai.

Įžanga

Verslas yra neatsiejama kiekvienos valstybės ekonomikos dalis, o jo sėkminga „plėtra lemia sparčiau augantį bendrąjį vidaus produktą, daugiau surinktų mokesčių, didesnę užimtumą, socialinę gerovę ir saugumą“¹, – tą pabrėžia ir Europos Komisija². Tradicinis verslo modelis iš esmės buvo orientuotas tik į didesnę pelną, tačiau vėliau verslas evoliucionavo ir rinkos dalyviai suprato, jog verslo sėkmė susijusi ne tik su pelnu, o ir su daugeliu suinteresuotų šalių³. Atsižvelgiant į esamą situaciją Lietuvoje, minimaliai socialiai atsakinga įmonė yra ta, kuri laikosi teisės aktuose keliamų reikalavimų, moka mokesčius, veikia sąžiningai ir skaidriai⁴. Taigi tiek nacionaliniu, tiek Europos Sąjungos (toliau – ES) mastu turi būti einama bendro tikslo link – ne tik siekiama, kad verslas veiktų pelningai, tačiau taip pat turi būti užtikrintas jo skaidrumas.

Vienas iš subjektų, geriausiai žinančių (privalančių žinoti) įmonės finansinę būklę⁵, atsakingų už bendrovės veiklos organizavimą ir jos tikslų įgyvendinimą⁶, taigi

- 1 Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė, „Valstybinio audito ataskaita. Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtra“ (Vilnius, 2010 m. gegužės 28 d.), 3.
- 2 Pavyzdžiui, „Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui, VEIKSMŲ PLANAS „VERSLUMAS 2020“ Verslumo dvasios atkūrimas Europoje, COM/2012/0795 final“, žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0795&from=NL>.
- 3 Indrė Kleinaitė, *Atsakingo verslo praktika. Įmonių socialinės atsakomybės gairės mažoms ir vidutinėms įmonėms ir geros praktikos pavyzdžiai* (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir Jungtinių Tautų vystymo programa, 2007), žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/1290_atsakingo_aktiva_2007.pdf.
- 4 UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“, Įmonių atsakingo valdymo teorija ir praktika. Metodinė priemonė (parengta įgyvendinant Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos inicijuotą projektą „Įmonių socialinės atsakomybės skatinimas“), žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/darbas/partneryste/Imoniu%20soc%20atsakomyb%20projekt/Atsakingo%20valdymo%20teorija%20ir%20praktika.pdf>.
- 5 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-344/2014“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimu-paieska/tekstas.aspx?id=24d4577f-8464-4e44-a7d6-db044e8887cf>.
- 6 „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 123-5574, 37 straipsnio 8 dalis, 12 dalies 1 punktas.

atsakingas ir už sąžiningą, skaidrią įmonės veiklą, yra bendrovės vadovas, kurio priimami sprendimai gali iš esmės nulemti įmonės veiklą. Bendrovės vadovas turi prisiimti atsakomybę už sprendimus, kuriais yra padaroma žala kreditoriams, kai bendrovė yra nemoki arba turi rimtų finansinių sunkumų. Vadovas turėtų būti atsakingas už žalą, atsiradusią dėl tyčinio, neapgalvoto ar labai aplaidaus elgesio⁷.

Šio darbo objektas – asmens teisės eiti įmonės vadovo pareigas apribojimas. Dėl skirtingų juridinių asmenų formų (pavyzdžiui, viešųjų įstaigų, privačių juridinių asmenų) ypatumų šiems juridiniams asmenims veikiant, inicijuojant ir vykdant nemokumo procesą, darbe analizuojami tik privataus juridinio asmens (bendrovės) vadovo teisinės atsakomybės klausimai. Šio straipsnio tikslas yra atskleisti bendrovės vadovo atsakomybės poveikio priemonės – teisės eiti privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu apribojimo – taikymo problematiką teismų praktikoje. Tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: atskleisti šios sankcijos esmę ir tikslus, išanalizuoti atsakomybės taikymo pagrindus ir taikymo tvarką, įvertinti, kaip minėtas ribojimas dera su kita – administracinės atsakomybės – rūšimi bei su kitomis Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo (toliau – ir JANI)⁸ nustatytais nuobaudomis.

Straipsnio aktualumą rodo pakeistas šios poveikio priemonės teisinis reguliavimas – naujai priimtas Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, kuris pakeitė iki tol galiojusį Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymą (toliau – ĮBI)⁹. Įmonės vadovui taikomos sankcijos dėl laiku neinicijuoto nemokumo proceso aptartos ir tarptautinėje praktikoje¹⁰. Nors nemokumo teisė yra gausiai tyrinėjama, juridinio asmens vadovo teisinės atsakomybės klausimas nagrinėtas užsienio teisės literatūroje¹¹, tačiau Lietuvos nemokumo teisės doktrinoje šiais aspektais įmonės vadovo atsakomybė analizuota nebuvo. Nuo 2016 m. gruodžio 8 d. apribojimas eiti bendrovės vadovo pareigas galioja 159 asmenims¹².

7 The World Bank, „Principles for Effective Insolvency and Creditor Rights System“ (2001), žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/424141468762589301/introduction-executive-summary-and-principles>.

8 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, TAR, 2019, Nr. 2019-10324.

9 „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 31-1010.

10 Pavyzdžiui, *Legislative Guide on Insolvency Law. Part four: Directors' obligations in the period approaching insolvency (including in enterprise groups). Second edition.* (Viena: United Nations, 2020), žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-11273_part_4_ebook.pdf.

11 Pavyzdžiui, Gerard McCormack, Andrew Keay ir Sarah Brown, *European Insolvency Law, Reform and Harmonization* (Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2017), žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <https://doi.org/10.4337/9781786433312>; Karsten Sorensen, Hanne Birkmose ir Mette Neville, *Boards of Directors in European Companies. Reshaping and Harmonising their Organisation and Duties* (London: Wolters Kluwer, 2013); Jean Jacques du Plessis, Jeanne Nel de Koker, *Disqualification of Company Directors A Comparative Analysis of the Law in the UK, Australia, South Africa, the US and Germany* (New York, NY: Routledge, 2019) ir kt.

12 Valstybės įmonės „Registrų centras“ viešai skelbiama informacija, žiūrėta 2021 m. gruodžio 6 d., https://www.registrucentras.lt/jar/apriboti_asmenys/. Straipsnyje nurodomi viešai prieinami duome-

Straipsnyje taikomi įprasti tokiems tyrimams loginis, lyginamasis, sisteminis ir apibendrinamasis metodai. Loginis metodas pasitelkiamas kaip priemonė, kuria siekiama išanalizuoti, pažinti, ištirti užsienio ir Lietuvos teisės doktriną, norminį reguliavimą ir kasacinio teismo praktiką. Lyginamuoju metodu nagrinėti aktualūs užsienio valstybių teisinio reguliavimo ir doktrinos pavyzdžiai, skirtingos atsakomybės rūšys. Taikant sisteminį metodą pateikiamas teisės normų aiškinimas, atskleidžiama vadovo atsakomybės esmė ir tikslai, kadangi teisinis reguliavimas, teisės doktrina ir teisės aiškinimas yra vienas su kitu susiję. Apibendrinamasis metodas taikomas darant apibendrinamąsias išvadas, pateikiant siūlymus dėl JANĮ nuostatų, reglamentuojančių juridinio asmens vadovo atsakomybę, taikymo ir aiškinimo.

1. Teisės eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu apribojimo esmė ir tikslai

Įmonių nemokumo teisėje įprastai yra nustatomos įmonės vadovų pareigos, už kurių nevykdymą jiems gali būti taikomos įvairios sankcijos. ES valstybėse narėse bendrovių vadovams numatyta pareiga atlikti tam tikrus veiksmus, kai įmonė tampa nemoki (pavyzdžiui, kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo, keisti valdymo metodą, imtis veiksmų kreditorių nuostoliams sumažinti ir pan.). Įmonei susidūrus su mokumo problemomis nemokumo teisėje yra nustatytos pareigos įmonės vadovams, kurių nevykdymas yra pagrindas taikyti sankcijas – nuo piniginių sumų civilinėse bylose priteisimo iki laisvės atėmimo baudžiamajame procese. Daugelis ES valstybių narių, išskyrus Italiją, taip pat įgyvendino galimybę apriboti vadovui tam tikrą laikotarpį eiti juridinio asmens vadovo pareigas (diskvalifikavimas).¹³

Diskvalifikavimas įprastai laikomas priemone, skirta riboti subjektinę teisę eiti vadovaujančias pareigas tiems vadovams, „kurie gali sukelti žalą, tęsdami vadovavimo veiklą ir atlikdami vadovavimo funkcijas toje pačioje ar kitoje įmonėje. Pripažįstama, kad reikšmingomis aplinkybėmis, sprendžiant dėl tokios poveikio priemonės taikymo, fiduciarinių pareigų pažeidimu laikomas netinkamas pinigų panaudojimas, netinkamos klaidinančios finansinės ar nefinansinės ataskaitos, nesugebėjimas tinkamai vesti buhalterinę apskaitą. Ši priemonė taikoma nustačius komercinį nesąžiningumą, didelį neatsargumą ar aiškią nekompetenciją (angl. *a lack of commercial probity, gross negligence or serious incompetence*)“¹⁴. Minėtos teisės suvaržymas taip pat

nys apie paskirtus ir šiuo metu dar galiojančius apribojimus, nėra duomenų, kiek iš viso apribojimų buvo taikyta nuo 2016 metų.

13 McCormack, *supra note*, 11: 24–64.

14 „Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komiteto (UNCITRAL) Pavyzdinis įstatymas dėl nemokumo teisės: vadovo pareigos artėjant įmonės nemokumui“ (2013 m.), cituota iš „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-443-881/2020“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c2e8efb5-b6cd-4a22-ace5-9a25e6b7ba19>.

gali būti vertinamas ir kaip kreditorių apsauga, o kai kuriose valstybėse narėse – kaip papildoma bausmė už nusikalstamą veiką. Taikant šią sankciją, siekiama apsaugoti kreditorius, atgrasyti vadovus nuo neteisingo elgesio ir užtikrinti, kad teisės atėmimo metu jie nebegalėtų padaryti žalos¹⁵.

Asmenys, kuriems taikomos sankcijos vienoje valstybėje narėje, gali tiesiog tęsti savo netinkamą veiklą kitoje valstybėje narėje, nes visuomenė turi labai skirtingą priegią prie informacijos apie teisių vadovams apribojimus¹⁶. Europos Komisija nurodė, kad pritartų vadovų diskvalifikavimui visoje ES už klaidinančias finansines ir nefinansines ataskaitas ir kitokį netinkamą vadovų elgesį. Europos Komisija numatė pateikti pasiūlymą dėl direktyvos šiuo klausimu¹⁷. Nors Europos Komisija stengėsi išplėsti diskvalifikaciją visoje ES, skatinti abipusį pripažinimą¹⁸, tačiau to buvo sunku pasiekti dėl skirtingų valstybių narių teisinių sistemų, sankcijos taikymo pagrindų ir klausimų, susijusių su asmenų teisėmis¹⁹. Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad teisių ribojimas yra sankcija, taikoma remiantis nacionalinėmis teisės priemonėmis, tačiau tai neturėtų riboti informacijos visoje ES, kur veikia bendra rinka²⁰.

Teisės doktrinoje „pripažįstama, kad, nors daugelyje šalių diskvalifikavimas yra nustatytas neturint baudžiamojo (angl. *punitive*) tikslo, iš esmės tai laikoma bausme (angl. *punishment*)“²¹. Taigi draudimas įmonės vadovui užimti juridinio asmens vadovo pareigas yra griežta sankcija, taikoma nustačius aiškiai nepagrįstus, neteisėtus įmonės vadovo veiksmus²².

Teismas ne kartą nurodė, kad „ĮBĮ 10 straipsnio 14 dalyje įtvirtinta teisės norma yra prevencinio pobūdžio, ja siekiama: pirma, įspėti įmonės vadovą, kad jis tinkamai vykdytų ĮBĮ jam nustatytas pareigas dėl bankroto bylos iškėlimo laiku ir bankroto proceso metu; antra, pašalinti iš verslo rinkos asmenis, kurie, vadovaudami verslo subjektams, nevykdo įstatymo nustatytų pareigų, nesilaiko sąžiningo verslo ir dėl to asmenys patiria normalios verslo rizikos neatitinkančių turtingų praradimų“²³.

15 McCormack, *supra note*, 11: 24–64.

16 José Engrácia Antunes ir kt., *Report of the Reflection Group on the Future of EU Company Law* (2011), 34, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1851654>.

17 „Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union: A Plan to Move Forward, COM(2003)284 final, 16“, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0284:FIN:EN:PDF>.

18 „Green paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union, COM(2004)0334 final“, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2004%3A0334%3AFIN>.

19 McCormack, *op. cit.*, 24–64.

20 Antunes, *op. cit.*, 34.

21 Plessis, *supra note*, 11.

22 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-443-881/2020“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=c2e8efb5-b6cd-4a22-ace5-9a25e6b7ba19>, 16 punktas.

23 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-152-219/2016“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspre>

Taigi, darytina išvada, kad teisės doktrinoje diskvalifikavimas, arba apribojimas vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas suprantamas kaip sankcija, poveikio ir kontrolės priemonė, kuria siekiama įvairių, kompleksinių tikslų: *bendrosios prevencijos*, kuri pasireiškia per visuomenės žinojimą, kad yra taikoma atsakomybė už netinkamą ir nesąžiningą elgesį, ir kartu suvokiant, kad visi suinteresuoti asmenys, taip pat ir kreditoriai, kontrahentai, yra saugomi nuo nesąžiningų vadovų veiksmų; *individualiosios prevencijos*, kuria siekiama paveikti asmenis, kad jie laikytųsi teisės aktų reikalavimų ir vėl neatliktų teisės pažeidimų, apriboti asmeniui galimybę daryti naują veiką tada, kai jam yra ribojama teisė eiti vadovaujančias pareigas; *teisingumo principo įgyvendinimas*, reiškiantis, kad kiekvienam asmeniui turi būti paskirta sankcija individualiai išnagrinėjus faktines aplinkybes; *nubaudimo tikslo*, kai sankcija yra realiai paskiriama ir kyla neigiami jos padariniai. Šios sankcijos taikymo esmė ir tikslas – išlaikyti aukštus įmonių veiklos standartus, kurie yra neatsiejami susiję ir su įmonių socialine atsakomybe, užkirsti kelią neteisėtam ar nesąžiningam elgesiui įmonių valdymo srityje.

2. Apribojimo vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas taikymo pagrindai

ES valstybėse narėse skiriasi diskvalifikavimo sankcijos griežtumas ir laikas, kuriam galima suvaržyti subjektinę teisę eiti juridinio asmens vadovo pareigas. Kai kuriose valstybėse narėse yra viešasis registras (ar atitinkama sistema), kuriame kaupiami duomenys apie asmenis, kuriems taikomi minėti apribojimai, kitos valstybės duomenų apie asmenis, kuriems buvo pritaikyti ribojimai, nekaupia (pavyzdžiui, Austrija, Belgija, Kipras ir kt.). Lietuva, taip pat ir Latvija, Nyderlandai, Austrija, Belgija, Vokietija ir Rumunija išskiriamos kaip valstybės, kuriose taikomos griežtos diskvalifikavimo procedūros, kadangi numatomas ne tik teisės eiti vadovo pareigas ribojimas, tačiau gali būti uždrausta eiti tam tikras profesines pareigas. Be to, terminas, kuriam ribojamas subjektinės įmonės vadovo teisės, valstybėse narėse aiškiai skiriasi: pavyzdžiui, teisė eiti juridinio asmens vadovo pareigas Liuksemburge gali būti apribota iki 20 metų, Prancūzijoje, Maltoje, Ispanijoje ir Jungtinėje Karalystėje – iki 15 metų, štai Danijoje vadovai gali būti diskvalifikuoti daugiau nei vieną kartą tuo pačiu metu, o diskvalifikacijos laikotarpis baigiasi praėjus 10 metų nuo paskutinio sprendimo diskvalifikuoti asmenį. Bulgarijoje taikomas griežčiausias sankcijų režimas, nes vadovai gali būti diskvalifikuoti neribotam laikui²⁴.

dimupaieska/paieska.aspx?card_id=46047FD6-746C-4D2D-A852-151A7FC1D7E4; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-166-823/2020“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspredimupaieska/tekstas.aspx?id=58fe44f9-a47e-44cf-bd94-b7eba797bd9d> ir kt. Nors šiuo metu [B] yra netekęs teisinės galios ir nemokumo klausimai reguliuojami JAN], tačiau nenustatyta, kad šiuo konkrečiu atveju galiojantis teisinis reguliavimas yra nesuderinamas su anksčiau suformuota teismų praktika.

24 McCormack, *supra note*, 11: 24–64.

Anksčiau galiojęs teisinis reguliavimas numatė, kad teismas „gali apriboti asmens teisę nuo 3 iki 5 metų eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu, jeigu šis asmuo privalėdamas pagal įstatymą: nepateikė pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo arba pavėlavo jį pateikti per įstatyme nustatytus terminus; po teismo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo neperdavė turto ir (ar) dokumentų; vengė pateikti bankroto procesui reikalingą informaciją ar kitaip trukdė procedūroms²⁵. Taigi įstatymas nustatė, kuriam minimaliam ir maksimaliam terminui gali būti ribojama asmens teisė užsiimti įmonės vadovo pareigas bei šios sankcijos taikymo pagrindus.

JANĮ 13 straipsnyje reglamentuojama juridinio asmens vadovo atsakomybė ir jos kilimo pagrindai, kurie beveik nesiskiria nuo anksčiau galiojusių, būtent, gali būti apribota asmens teisė nuo 1 iki 5 metų eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu, jeigu asmuo, kaip iš esmės ir anksčiau, „neinicijavo juridinio asmens nemokumo proceso, kai pagal įstatymą tą privalėjo padaryti“²⁶, „įsiteisėjus teismo nutarčiai iškelti juridiniam asmeniui bankroto bylą neperdavė nemokumo administratoriui turto, dokumentų ir (ar) informacijos“²⁷, taip pat įtvirtintas naujas diskvalifikavimo pagrindas, jeigu asmuo veikimu ar neveikimu sukėlė tyčinį bankrotą²⁸.

Minėti sankcijos skyrimo pagrindai gali būti skirstomi į pažeidimus, trikdančius sklandžią bankroto proceso eigą (bankrutuojančios įmonės turto ir (ar) dokumentų neperdavimą bankroto administratoriui po bankroto bylos iškėlimo, vengimą pateikti bankroto procesui reikalingą informaciją, kitokią trukdymą bankroto procedūroms), ir pažeidimus už juridinio asmens vadovui įstatymais priskirtų privalomų materialinių pareigų nevykdymą (pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo nepateikimą arba pavėluotą pateikimą)²⁹. Kaip jau buvo minėta, JANĮ nustatytas naujas pagrindas taikyti vadovui sankciją už tyčinio bankroto sukėlimą. Šis pagrindas nepriskirtinas nei prie vienos iš anksčiau nurodytų pažeidimų grupių, todėl tikslinga šią klasifikaciją papildyti, išskiriant pažeidimų už sąmoningus juridinio asmens vadovo veiksmus, nulėmusius bendrovės bankrotą, grupę (tyčinio bankroto sukėlimas). Kadangi JANĮ nustatyti minėtos sankcijos taikymo pagrindai iš esmės atitinka anksčiau ĮBĮ nustatytos šios poveikio priemonės taikymo pagrindus ir tikslus, todėl manytina, kad teismų praktika aiškinant ĮBĮ 10 straipsnio 14 dalį turėtų būti atitinkamai tęsiama, taip užtikrinant teisinį tikrumą ir aiškumą³⁰.

25 „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas“, *supra note*, 9: 10 straipsnio 14 dalis.

26 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 13 straipsnio 2 dalies 1 punktą.

27 *Ibid*, 13 straipsnio 2 dalies 3 punktą.

28 *Ibid*, 13 straipsnio 2 dalies 2 punktą.

29 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-166-823/2020“, *supra note*, 23: 21 punktą.

30 „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649, 33 straipsnio 4 dalis.

Svarbu akcentuoti, kad, skirtingai nuo anksčiau galiojusio teisinio reguliavimo³¹, bendrovės vadovui gali būti apribota teisė eiti vadovo pareigas už ne laiku inicijuotą nemokumo procesą, o tai reiškia, kad atsakomybė gali būti taikoma tiek už bankroto, tiek už restruktūrizavimo proceso neinicijavimą laiku³². Nenustatyta, kad praktikoje būtų kilę ginčai dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo už tai, kad jis neinicijavo laiku restruktūrizavimo proceso, tačiau abejotina, ar toks teisinis reguliavimas yra teisiškai pagrįstas.

„Tinkamas, laiku juridinio asmens vadovo pareigos inicijuoti nemokumo procesą vykdymas yra svarbi veiksmingo nemokumo proceso užtikrinimo sąlyga. Pavėluotas šios pareigos vykdymas gali lemti sumažėjusią įmonės turto aktyvų apimtį, mažesnes kreditorių galimybes patenkinti savo reikalavimus³³. Vis dėlto klausimas, ar tikslinga (teisinga) skirti tokią griežtą sankciją bendrovės vadovui už nesikreipimą laiku dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo, reikalauja detalesnės analizės, kuri, visų pirma, susijusi su restruktūrizavimo tikslais, iškėlimo sąlygomis, terminais ir vadovo pareigomis. Be to, svarbu yra tai, kad paprastai restruktūrizavimo proceso metu bendrovės vadovas ir toliau vadovauja juridinio asmens veiklai, disponuoja jo turto, yra atsakingas už restruktūrizavimo plano įgyvendinimą, o nemokumo administratoriaus dalyvavimas nėra būtinas³⁴, todėl kyla daug klausimų, kaip turėtų būti sprendžiamas vadovo diskvalifikavimo klausimas restruktūrizavimo procese. Kadangi tai yra atskiras ir išsamios studijos reikalaujantis aspektas, plačiau straipsnyje nebus analizuojamas.

Direktyvos³⁵ 22 straipsnio nuostatos, susijusios su „naujos pradžios“ suteikimu verslininkams, įpareigoja valstybes nares užtikrinti, kad, kai panaikinamos nemokaus verslininko skolos pagal šią Direktyvą, verslininkams taip pat turi būti panaikinti bet kokie draudimai pradėti ar toliau verstis prekyba, amatu ar profesine veikla. Tačiau šis įpareigojimas taikomas tik tuo atveju, kai toks apribojimas grindžiamas vien tik

31 Restruktūrizavimo teisinius santykius iki 2020 m. sausio 1 d. reguliavo Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas.

32 Restruktūrizavimo byla keliama, kai yra tenkinamos visos šios sąlygos: juridinis asmuo turi finansinių sunkumų, juridinis asmuo yra gyvybingas, juridinis asmuo nėra likviduojamas dėl bankroto („Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 21 straipsnio 1 dalis). Juridinio asmens finansiniai sunkumai – padėtis, kai juridinis asmuo yra nemokus *arba* yra juridinio asmens nemokumo tikimybė („Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 2 straipsnio 5 dalis).

33 Egidija Tamošiūnienė ir kt., „Nemokumo proceso inicijavimo veiksmingumo problemos“, *Teisė* 117 (2020): 47–63, žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., <https://doi.org/10.15388/Teise.2020.117.3>.

34 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 102 straipsnis, 35 straipsnio 1 dalis.

35 „Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132“ (tekste – Direktyva arba Restruktūrizavimo direktyva), žiūrėta 2020 m. spalio 2 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32019L1023>

verslininko nemokumu. Pabrėžtina, kad kai kuriose valstybėse diskvalifikavimas taikomas tik dėl bankroto ir tokia sankcija skiriama neatsižvelgiant į tai, ar verslininkas veikė sąžiningai³⁶. Nors įstatyme nėra įtvirtinta pareiga teismui kaip vieną iš juridinio asmens atsakomybės taikymo sąlygų nustatyti nesąžiningus vadovo veiksmus, tačiau visi JANĮ nustatyti juridinio asmens vadovo atsakomybės kilimo pagrindai savo esme yra siejami su nesąžiningu bendrovės vadovo elgesiu – įstatymų imperatyvios pareigos laiku inicijuoti nemokumo procedūras pažeidimu, tikslingu (sąmoningu) duomenų neteikimu apie įmonę, tyčinio bankroto sukėlimu. Todėl šiuo atveju Direktyvos nuostatų taikymas nėra aktualus.

Tyčinio bankroto sukėlimas reiškia sąmoningai blogą įmonės valdymą ar net siekį išvengti finansinių įsipareigojimų kreditoriams vykdymo, taip pat faktiškai nemokioje įmonėje tyčiniaus veiksmais dar labiau esmingai pabloginama įmonės turtinė padėtis. Anksčiau nurodytais bendrovės veiksmais yra paneigiama socialinės įmonės idėja ir skatinamas nepasitikėjimas verslu, neatitinkantis siekio išlaikyti aukštus įmonių veiklos standartus, todėl sankcijos taikymas yra būtinas užkertant kelią neteisėtam ar nesąžiningam elgesiui.

Apie bankrutuojančios įmonės veiklos teisėtumą (sandorių sudarymo (ne)teisėtumą, teisingų finansinių duomenų pateikimą), tikslus įsipareigojimus kreditoriams, turimą turtą (*inter alia*, debitorių skolas) ir kitus svarbius bendrovės finansinius rodiklius iš esmės gali būti sprendžiama tik įvertinus bendrovės dokumentus ir kitą reikšmingą informaciją, todėl dokumentų neperdavimas nemokumo administratoriui gali būti vertinamas kaip siekis nuslėpti tikrąją bendrovės būklę, todėl taip pat negali būti pateisinamas. Vis dėlto praktikoje susiklosto įvairios situacijos ir kartais nemokumo administratoriui yra perduodama dalis bendrovės turto (dokumentų, informacijos). Pritartina teismų formuojamai praktikai, kad šios sankcijos taikymas priklauso ir nuo pažeidimo sukeltų pasekmių. „Teismas, sprenddamas dėl pareigos perduoti turtą ir / ar dokumentus, turi atsižvelgti į neperduoto turto ir / ar dokumentų reikšmę bankroto procesui (įmonės turto nustatymui, kreditorinių reikalavimų patenkinimui ir pan.) ir dėl šios pareigos nevykdymo kylančias pasekmes. Todėl turto, neturinio esminės reikšmės bankroto procesui, neperdavimas laiku, savaime neturėtų būti pagrindas taikyti ĮBĮ 10 straipsnio 14 dalyje nustatytą sankciją“³⁷.

Pritartina suformuotai teismų praktikai, kad „juridinio asmens vadovo teisės eiti tam tikras pareigas apribojimas negali būti taikoma tik dėl formalių priežasčių, ji turėtų būti taikoma išimtiniais atvejais, tik tada, jeigu nustatomas akivaizdus įmonės vadovo aplaidumas (nerūpestingumas) einant savo pareigas ar sąmoningas jų netin-

36 „Europos Komisijos Aiškinamasis memorandumas, COM(2016) 723 final 2016/0359(COD)“ (Strasbūras, 2016), žiūrėta 2021 m. lapkričio 10 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0723&from=IT>.

37 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-314-407/2020“, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://eteismai.lt/byla/139492080933098/e2-314-407/2020?word=%C4%AFmoni%C5%B3%20%C4%AFsigijim, 31 punktas>.

kamas vykdytas. Ar padaryti pažeidimai yra formalūs, ar ne, nustatinėjama kvalifikuojant konkretaus ginčo faktines aplinkybes ir jų pagrindus kilusias materialines teises pasekmes⁴³⁸.

3. Apribojimo vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas taikymo tvarka

Nei ĮBĮ, nei JANĮ tiesiogiai nereglamentuoja apribojimo vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas taikymo tvarkos, tačiau tam tikri procesiniai klausimo nagrinėjimo ypatumai buvo suformuoti teismų praktikoje.

Įstatymų leidėjas subjektų ratą, turintį teisę kreiptis dėl apribojimo vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas, aiškiai nustatė JANĮ ir numatė, kad „sprendimą apriboti asmens teisę eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu teismas priima savo iniciatyva, nemokumo administratoriaus, kreditorių susirinkimo arba kreditoriaus motyvuotu prašymu⁴³⁹. Šis teisinis reguliavimas iš esmės nesikeitė nuo 2016 m. sausio 1 d.⁴⁰, kai pirmą kartą buvo nustatytas konkretus subjektų ratas, turintis teisę kreiptis dėl apribojimo vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas. Atkreiptinas dėmesys, kad pastabos dėl subjektų rato įstatymo projekto svarstymo etape pateiktos nebuvo⁴¹. Aiškinamajame rašte taip pat nėra detalizuota, kodėl buvo poreikis nustatyti, kas konkrečiai turi teisę kreiptis dėl apribojimo vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas⁴².

38 „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1057-196/2015“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. gruodžio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaieska/tekstas.aspx?id=9bba39d9-3345-46eb-b94d-fea06ae646b7>; „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e-552-798/2021“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. gruodžio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaieska/tekstas.aspx?id=c45915c8-220f-4ef7-8bed-2cc51e8418cd>, 16 punktas.

39 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 13 straipsnio 3 dalis.

40 „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 4, 5, 8, 9, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymas“, TAR, 2015-10-28, Nr. 17031. Iki 2016 m. sausio 1 d. galiojusioje ĮBĮ 10 straipsnio 14 dalies redakcijoje subjektai, turintys teisę kreiptis dėl apribojimo vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas, nebuvo numatyti.

41 „Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komiteto pagrindinio komiteto išvada Įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 4, 5, 8, 9, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui“, dokumento Nr. XIIP-2748(3), Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/d3cab660676a1e5b316b7e07d98304b?jfwid=-1apgte08f6>; „Lietuvos Respublikos Teisės departamento išvada dėl Įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 4, 5, 8, 9, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“, dokumento Nr. XIIP-2748(3), Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/44d432406e7e11e5b316b7e07d98304b?jfwid=-1apgte08f6>; „Lietuvos Respublikos ekonomikos komiteto posėdžio protokolo dėl Įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 4, 5, 8, 9, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto išrašas“, dokumento Nr. XIIP-2748(3), Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/31c04080730211e59a1ed226d1cbceb5?jfwid=-1apgte08f6>.

42 „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.410 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo

Nenustatyta, kad praktikoje kiltų ginčų dėl subjekto, (ne)turinčio teisės kreiptis dėl apribojimo vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas. Tačiau teisės taikymo požiūriu abejonių kelia įstatymo nuostata, pagal kurią sprendimą apriboti asmens teisę eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu teismas gali priimti ir savo iniciatyva bei kaip tokį sprendimą galėtų priimti kreditorių susirinkimas⁴³.

Teismo aktyvumo ir viešojo intereso problematika nemokumo bylose teisės doktrinoje jau buvo analizuota⁴⁴, todėl detalai šis klausimas toliau neaptariamas, atliekama analizė tik teismo teisės inicijuoti sankcijos bendrovės vadovui skyrimą aspektu. Kadangi bankroto bylose vyrauja viešasis interesas, o „JANĮ įtvirtintas teisejo vadovavimo procesui principas rodo svarbų teismo vaidmenį juridinių asmenų nemokumo procese“⁴⁵, gali susidaryti įspūdis, kad toks reguliavimas yra logiškai išplaukiantis iš teisinių santykių specifiškumo ir siekio užtikrinti sąžiningo, socialiai atsakingo verslo vystymą, apsaugoti rinką nuo nesąžiningų asmenų. Tačiau „aktyvus teismo vaidmuo yra teisiškai ir ekonomiškai pagrįstas, siejamas pirmiausia su proceso operatyvumu, kreditorių ir kitų nemokumo proceso dalyvių interesų apsauga. Įprastai tokio teismo aktyvumo ribos siejamos su nemokumo proceso dalyvių (nemokumo administratoriaus, kreditorių susirinkimo) veiksmų kontrole, jų priimtų sprendimų teisėtumu ir pagrįstumu patikrinimu. Įstatymų leidėjas, pripažindamas aktyvų teismų vaidmenį JANĮ, šiame procese nenustatė aktyvumo ribų, jo suderinamumo su proceso rungtyniškumo, šalių lygiateisiškumo principais. Tai reiškia, kad teismas kiekvienu atveju turi vertinti savo aktyvumo nemokumo procese ribas ir jo suderinamumą su minėtais principais. Teismo aktyvumas jokia būdu negali pažeisti pamatinių civilinio proceso (rungtyniškumo, proporcingumo) principų“⁴⁶. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas, jog teismas turi iniciatyvos teisę keliant klausimą dėl teisės eiti juridinio asmens vadovo pareigas apribojimo, siekia pernelyg aktyvaus teismo dalyvavimo bankroto procese, todėl kyla abejonių, ar toks reglamentavimas yra suderinamas su minėtais bankroto bylų nagrinėjimo ypatumais ir principais.

Nr. VIII-1835 20, 24 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 23¹ straipsniu įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 120 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 131, 18, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo priedu įstatymo Nr. X-1557 26 straipsnio pakeitimo įstatymo aiškinamasis raštas“, Lietuvos Respublikos Seimas, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=2r1mhdf&documentId=f9495001798911e59a1ed226d1cbceb5&category=TAK>.

43 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 13 straipsnio 3 dalis.

44 Pavyzdžiui, Vigintas Višinskis, Remigijus Jokubauskas, „Teismo vaidmuo juridinių asmenų nemokumo procese“, *Jurisprudencija* 26, 2 (2019): 442–456, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <https://doi.org/10.13165/JUR-19-26-2-11>.

45 Tamošiūnienė, *supra note*, 33: 47–63.

46 Višinskis, *supra note*, 44: 442–456.

CPK 49 straipsnis nustato ratą subjektų, kuriems suteikiama teisė kreiptis į teismą ginant viešąjį interesą, teismui tokia teisė nėra suteikiama. Tai, kad teismo veikla susijusi su viešuoju interesu bankroto procese, savaime nelemia ir negali lemti jo teisės inicijuoti procesą dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo, net jei jis atlieka priežiūros ir kontrolės funkcijas. Teisinis reguliavimas, kai itin didelės galios suteikiamos teismui, primena inkvizicinį (tardomąjį) procesą, vyravusį iki pat XVIII amžiaus⁴⁷. Todėl JANĮ nustatytas teisinis reguliavimas šiuo aspektu laikytinas nesuderinamu su tarptautiniu lygiu pripažįstama kiekvieno asmens teise į teisingą teismą.

Doktrinoje kreditorių susirinkimas laikomas neturintčiu teisinio subjektiškumo⁴⁸, todėl keltinas klausimas, ar kreditorių susirinkimas yra tinkamas subjektas kreiptis dėl baudos bendrovės vadovui skyrimo. Teisė į teisminę gynybą ir teisė kreiptis į teismą priklauso nuo įstatyme numatytų aplinkybių, kurios civilinio proceso teisės teorijoje vadinamos teisės kreiptis į teismą prielaidomis ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygomis⁴⁹. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK)⁵⁰ 38 straipsnyje nustatyta, kad įgyvendinti savo teises teisme gali juridiniai⁵¹ ir fiziniai asmenys⁵². Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK)⁵³ nuostatomis, civilinį teisinį subjektiškumą, t. y. civilinį teisingumą ir veiksnumą taip pat gali įgyti (turėti) tik juridiniai ir fiziniai asmenys. Kreditorių susirinkimo sąvokos JANĮ neteikia, o doktrinoje jis apibrėžiamas kaip „pagrindinis kolektyvinio pobūdžio kreditorių teisių įgyvendinimo organas, kuriame visiems skolininko kreditoriams suteikiama galimybė spręsti esminius klausimus įmonių bankroto procese“⁵⁴. Taigi kreditorių susirinkimas neatitinka nei fizinio, nei juridinio asmens sąvokos, neturi procesinio teisinio subjektiškumo⁵⁵.

47 Vytautas Nekrošius, *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės* (Vilnius: Justitia, 2002), 15–17.

48 Remigijus Jokubauskas, „Kolektyvinių kreditorių teisių įgyvendinimas įmonių bankroto procese“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2021), 118, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., https://www.mruni.eu/wp-content/uploads/2021/05/Remigijus-Jokubauskas_disertacija_MRUweb.pdf.

49 Stasys Vėlyvis ir Gitana Abromavičienė, „Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios sąlygos“, *Jurisprudencija* 80, 2 (2006): 123–133.

50 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

51 „Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme“ (CK 2.33 straipsnio 1 dalis).

52 Įgyvendinti savo teises teisme ir pavesti atstovui vesti bylą (civilinis procesinis veiksnumas) priklauso fiziniais asmenimis, kurie yra pasiekę pilnamestystę – aštuoniolika metų, nepilnamečiams, įstatymų nustatyta tvarka sudariusiems santuoką, taip pat nepilnamečiams, kurie įstatymų nustatyta tvarka teismo pripažinti visiškai veiksniais (emancipuotais) (CPK 38 straipsnio 1 dalis).

53 „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

54 Jokubauskas, *op. cit.*, 78.

55 Atkreiptinas dėmesys, kad civilinio teisinio subjektiškumo vertinimas yra teisės teorijos dalykas, o vystantis teisiniams santykiams, keičiantis ekonominei sistemai, teisinio subjektiškumo vertinimas taip pat kito, pavyzdžiui, anksčiau buvo svarstoma, kad teisinių santykių dalyviai yra ne tik asmenys, bet ir turtas, daiktai. Remiantis Lietuvos teisės teorijos doktrina, teisės subjektais gali būti tik žmonės arba

Kreditorių susirinkimo kaip teisės subjekto dalyvavimas nemokumo procese, kreipiantis dėl sankcijos bendrovės vadovui būtų komplikuoatas. Įstatymas nustato teisę kreiptis į teismą kreditorių susirinkimui – grupei kreditorių, kurių finansinius reikalavimus patvirtino teismas⁵⁶. Kadangi kreditorių susirinkimas atstovauja daugumos valiai ir paprastai būna kreditorių, nesutinkančių su teikiamais pasiūlymais, tad keltinas klausimas, kaip turėtų būti sprendžiamas, pavyzdžiui, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas, iš ko ir kam jos turėtų būti priteisiamos, kas turėtų finansuoti atstovavimo išlaidas, kurias ketina patirti kreditorių susirinkimas. Be to, įstatymas nenustato procedūros šiai kreditorių susirinkimo teisei įgyvendinti, neiški ir JANĮ 13 straipsnio 3 dalyje numatyto procesinio dokumento – prašymo – forma. Todėl abejotina, ar įstatymo leidėjo nustatyta kreditorių susirinkimo teisė kreiptis į teismą yra suderinama su nurodytomis CK ir CPK nuostatomis.

Atkreiptinas dėmesys, kad kreditorių susirinkimui, kaip išreiškiančiam daugumos valią, subjektinė teisė kreiptis į teismą nustatyta ir kitais atvejais, pavyzdžiui, teisė su motyvuotu prašymu kreiptis į teismą dėl teismo paskirto nemokumo administratoriaus atstatydinimo⁵⁷ ir teisė kreiptis į teismą dėl restruktūrizavimo bylos nutraukimo⁵⁸, t. y. tos pačios subjektinės teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos įgyvendinimas. Dėl nemokumo administratoriaus atstatydinimo gali kreiptis ne tik kreditorių susirinkimas, bet ir kreditoriai (kreditorius), kurių (kurio) teismo patvirtinti reikalavimai vertine išraiška sudaro daugiau kaip pusė visų kreditorių teismo patvirtintų reikalavimų sumos⁵⁹, todėl esminio skirtumo, kas dėl nemokumo administratoriaus atstatydinimo kreipiasi į teismą – kreditorių susirinkimas ar kreditoriai, nėra. Tačiau JANĮ atskirai nedetalizuoja subjektų rato, galinčio kreiptis dėl restruktūrizavimo bylos nutraukimo⁶⁰. Taigi, nors įstatymų leidėjas, suteikdamas kreditorių susirinkimui anksčiau aptartas teises, tačiau kartu nenumatydamas kreditorių susirinkimui teisinio subjektiškumo, sistemiškai nesuderino teisės aktų, tačiau dėl kreditorių susirinkimo metu sprendžiamų klausimų svarbos ir reikšmės bankroto procesui toks teisės aktų nuostatų prieštaravimas neturėtų būti laikomas pagrindu, pavyzdžiui, atsisakyti

jų susivienijimai, turintys tam tikrų požymių: juridiniai asmenys, valstybė ir savivaldybės; o civilinis teisnumas, kaip teisinio subjektiškumo elementas, yra valstybės nustatyta statuso teisė įgyti konkrečias subjektines teises ir pareigas; veiksnumas – galimybės įgyti civilines teises ir pareigas, sukurti jas kitiems asmenims, taip pat prisiimti sau kitų asmenų sukurtas teises ir pareigas. CK Antrosios knygos teisės normų, apibrėžiančių teisnumą ir veiksnumą, turinys teisės moksle taip pat buvo kritikuojamas (Pranciškus Stanislovas Vitkevičius, „Civilinės teisės subjekto ir civilinio teisinio subjektiškumo problemos“, *Jurisprudencija* 55, 47 (2004): 102–113). Taigi teorine prasme kreditorių susirinkimo, kaip teisės subjekto, klausimas gali būti keliamas.

56 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 45 straipsnio 1 dalis.

57 *Ibid*, 44 straipsnio 1 dalies 4 punktas.

58 *Ibid*, 44 straipsnio 1 dalies 9 punktas.

59 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 39 straipsnio 1 dalies 5 punktas.

60 *Ibid*, 114–117 straipsniai.

priimti kreditorių susirinkimo pareiškimą, kuriuo jis įgyvendina teisę į teisminę gynybą įstatyme nustatytais pagrindais. Vis dėlto įstatymų leidėjas turėtų atsižvelgti į šiuos teisės aktų nesuderinamumus.

Teisę kreiptis dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo turi ne tik kreditorių susirinkimas, bet ir visi pavieniai kreditoriai nepriklausomai nuo jų patvirtintos reikalavimo dalies. Be to, kreditoriai, reikšdami tokį prašymą, neturi pareigos pagrįsti savo teisinio suinteresuotumo, kadangi teisę kreiptis į teismą jiems tiesiogiai numatyta įstatyme. Todėl nėra teisiškai reikšminga, ar kreditorių susirinkimas, kaip kreditorių daugumos valią išreiškiantis organas, turės teisę kreiptis dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo, ar tokios teisės jis neturės. Taigi abejotina, ar anksčiau aptartas teisinis reguliavimas laikytinas pagrįstu ir tikslingu⁶¹, kadangi šios teisės normos tikslas – siekis užkirsti kelią neteisėtam ar nesąžiningam elgesiui įmonių valdymo srityje – gali būti pasiektas kitomis priemonėmis. Pavienio kreditoriaus ir nemokumo administratoriaus kreipimasis į teismą dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo laikytinas pakankamu, kad ši teisės norma tinkamai veiktų ir būtų įgyvendinta, o jos tikslai – pasiekti.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, „kad prašymą taikyti bankrutuojančios įmonės vadovui ĮBĮ 10 straipsnio 14 dalyje nustatytą teisių apribojimą įstatymo įgalioti asmenys gali teikti tiek kartu su pareiškimu dėl bankroto bylos iškėlimo (bankroto bylos kėlimo stadijoje), tiek bet kurioje kitoje bankroto bylos stadijoje iki sprendimo dėl įmonės pabaigos priėmimo. Savo ruožtu teismas įstatymo įgaliotų asmenų prašymo pagrindu arba savo iniciatyva klausimą dėl ĮBĮ 10 straipsnio 14 dalyje nustatyto teisių apribojimo įmonės vadovui taikymo nagrinėja ir sprendžia bet kurioje bankroto bylos stadijoje (pvz., iškeldamas bankroto bylą ir t. t.)“⁶². Manytina, kad šia praktika galima vadovautis tik tiek, kiek ji suderinama su pasikeitusiu teisiniu reguliavimu: nors prašymas dėl teisių apribojimo ir gali būti teikiamas bet kurioje bankroto proceso stadijoje, tačiau šį klausimą teismas gali spręsti tik įvykus tam tikriems juridiniams faktams.

Dėl teisių ribojimo pagal JANĮ 13 straipsnio 2 dalies 1 punktą gali būti sprendžiama tik iškėlus bankroto bylą ir šiai nutarčiai įsiteisėjus bei nustačius įmonės nemokumo momentą (šį klausimą išnagrinėjus iš esmės), priešingu atveju teismas spręstų dėl nuobaudos taikymo net nekonstatavęs bendrovės nemokumo fakto; dėl teisių ribojimo pagal JANĮ 13 straipsnio 2 dalies 2 punktą gali būti sprendžiama tik įsiteisėjus nutarčiai, kuria bankrotas pripažintas tyčiniu; dėl teisių ribojimo pagal JANĮ 13 straipsnio 2 dalies 3 punktą gali būti sprendžiama tik įsiteisėjus nutarčiai dėl bankroto bylos iškėlimo ir praėjus nustatytam terminui, kuris skirtas dokumentų (informacijos) perdavimui. Atitinkamai, kol šie juridiniai faktai nėra įvykę, pats

61 „Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 110-5564, 3 straipsnio 2 dalies 1, 5, 7 punktai.

62 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-152-219/2016“, *supra note*, 23.

prašymas taikyti teisių ribojimą negali būti tinkamai pagrįstas. Sankcijos skyrimas yra minėto vadovo netinkamo veikimo pasekmė, todėl iš pradžių turi būti konstatuoti teisių ribojimo pagrindai, o tik paskui sprendžiama dėl sankcijos skyrimo.

Nors pareiškime kelti bankroto bylą pareiškėjas gali įrodinėti atsakovo nemokumo momentą, tačiau iš įvairių civilinių bylų nagrinėjimo praktikos (bylų dėl žalos iš vadovų atlyginimo, tyčinio bankroto ir kt.) matyti, kad nemokumo momento nustatymo klausimas dažnai yra vienas iš pagrindinių ginčo objektų, dėl kurio šalys ginčijasi ne vienerius metus. Atsižvelgiant į tai, kad į prašymą taikyti ribojimus turi atsiliepti ir vadovas, jam turi būti tinkamai įteikti procesiniai dokumentai, faktiškai nėra įmanoma toje pačioje nutartyje išspręsti ir bankroto bylos iškėlimo, ir nemokumo momento nustatymo klausimą, taigi ir skirti sankciją vadovui pagal JANĮ 13 straipsnio 2 dalies 1 punktą.

Sutiktina su kasacinio teismo praktika, kurioje nurodyta, kad teismas, sprendžiamas sankcijos skyrimo klausimą, gali naudotis visomis CPK nustatytomis procesinėmis galimybėmis: teismas, nagrinėdamas prašymą dėl teisių apribojimo įmonės vadovui taikymo, gali jo nagrinėjimą atidėti ir įpareigoti suinteresuotus asmenis pateikti papildomus įrodymus ar rinkti juos savo iniciatyva, jeigu mano, jog sprendimui priimti jų nepakanka ir reikia išsiaiškinti papildomas reikšmingas aplinkybes⁶³. Tačiau prašymo nagrinėjimo atidėjimas turi būti pagrįstas objektyviais duomenimis ir negali tęstis pernelyg ilgai, kad nebūtų pažeisti teisinio tikrumo, suinteresuotų asmenų teisėtų lūkesčių ir civilinės apyvartos stabilumo principai⁶⁴. Nors, nagrinėjant šį klausimą, byloje vyrauja viešasis interesas, kadangi, kaip buvo minėta, nubaudimu siekiama ir visuomenei (rinkai) svarbių tikslų, tačiau negali būti paneigtas rungimosi principas, kuris lemia, kad kiekviena šalis turi įrodyti aplinkybes, kuriomis remiasi. Dėl specifinės šio klausimo nagrinėjimo tvarkos nebūtų pagrįsta teismui pačiam inicijuoti sankcijos skyrimo procesą ir įpareigoti šalis dalyvauti procese, kadangi taip būtų visiškai paneigtas šalių rungimosi principas, jos būtų įpareigtos įrodinėti (paneigti) teismo nurodytus faktus ir aplinkybes. Taigi vyksta savarankiškas, rungimosi principais paremtas prašymo apriboti vadovui eiti bendrovės vadovo pareigas nagrinėjimo procesas.

Kasacinis teismas ankstesnėse nutartyse yra nurodęs, kad įstatyme nenumatyta, jog teisių apribojimas įmonės vadovui gali būti taikomas tik išskirtiniais atvejais, kai nustatomas akivaizdus vadovo aplaidumas ar sąmoningas pareigų netinkamas vykdymas⁶⁵, nenustatyta, kad kasacinio teismo pozicija vėliau keitėsi. Tačiau Lietuvos

63 „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *supra note*, 50: 162² straipsnis.

64 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-152-219/2016“, *supra note*, 23: 31 punktas.

65 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-152-219/2016“, *supra note*, 23: 32 punktas; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-270-690/2016“, eTeismai, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://eteismai.lt/byla/261028285897388/e3K-3-270-690/2016>, 18 punktas.

apeliacinis teismas tiek anksčiau, tiek vėliau laikėsi griežtesnio aiškinimo, „kad pagal savo paskirtį (tikslą) juridinio asmens vadovo teisės eiti tam tikras pareigas apribojimas, kaip griežčiausia vadovui taikoma sankcija, negali būti taikoma tik dėl formalių priežasčių, ji turėtų būti taikoma išimtiniais atvejais, tik tada, jeigu nustatomas akivaizdus įmonės vadovo aplaidumas (nerūpestingumas) einant savo pareigas ar sąmoningas jų netinkamas vykdymas. Ar padaryti pažeidimai yra formalūs, ar ne, nustatinėjama kvalifikuojant konkretaus ginčo faktines aplinkybes ir jų pagrindu kilusias materialines teises pasekmes“⁶⁶. Atsižvelgiant į anksčiau aptartą užsienio teisės doktriną, ypatingas pasekmes, tenkančias asmeniui, kuriam taikoma ši sankcija, būtent, kad nuobaudos taikymas įmonės vadovui gali paveikti jo tiek profesinį, tiek ir asmeninį gyvenimą, pritariama Lietuvos apeliacinio teismo formuojamai praktikai, o Lietuvos Aukščiausiojo Teismo požiūris laikytinas pernelyg formaliu.

Analizuojant apribojimo vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas taikymo tvarką, kyla klausimas: ar pareiškėjas (skirtingi pareiškėjai) gali ne vieną kartą kreiptis dėl teisių apribojimo skirtingais pagrindais? Ar tokie prašymai gali būti laikomi tapačiais, ar privalo būti nagrinėjami kartu? Jeigu asmeniui jau taikyta sankcija už tai, kad jis ne laiku inicijavo nemokumo procedūras, ar gali būti dar kartą sprendžiamas jo atsakomybės klausimas, jeigu, pavyzdžiui, vėliau buvo nustatyta, kad įmonė prie bankroto buvo pristata tyčia? Jeigu įmonė prie bankroto buvo pristata tyčia, tai, tikėtina, vadovas neketino laiku inicijuoti nemokumo procedūrų ir nėra suinteresuotas perduoti visų dokumentų ar informacijos nemokumo administratoriui, taigi ar vienas sankcijos taikymo pagrindas gali apimti kitus? Jau buvo nurodyta, kad ES valstybėse narėse šis klausimas sprendžiamas skirtingai ir, pavyzdžiui, Danijoje vadovai gali būti diskvalifikuoti daugiau nei vieną kartą tuo pačiu metu.

Manytina, kad prašymai taikyti sankciją bendrovės vadovui, teikiami skirtingais pagrindais, turi būti nagrinėjami ir negali būti vertinami kaip tapatūs. Įstatymų leidėjas nubrėžė ganėtinai plačias sankcijos taikymo ribas, suteikdamas galimybę spręsti dėl bendrovės vadovo diskvalifikavimo nuo 1 iki 5 metų ir tokiu būdu individualizuoti bausmę. Kuo daugiau pažeidimų vadovas pripažįstamas padaręs, tuo griežtesnė sankcija jam turėtų būti skiriama. Vis dėlto spręstina, kad, skiriant sankciją pagal konkretų prašymą, turėtų būti atsižvelgiama į jau paskirtą diskvalifikavimo laiką ir bendrai skiriama sankcija neturėtų būti didesnė nei įstatyme nustatytas maksimalus terminas, kuriam gali būti ribojama teisė eiti juridinio asmens vadovo pareigas, kaip griežčiausia įmanoma taikyti sankcija. Svarbu akcentuoti, kad kiekvieną kartą turi būti atliktas individualizuotas asmens elgesio vertinimas, kiekvieną atvejų neformaliai, nuosekliai nustatytos ir įvertintos visos faktinės aplinkybės,

66 „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1057-196/2015“, *supra note*, 37: 21 punktas; „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-443-881/2020“, *supra note*, 22: 20 punktas; „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-111-450/2021“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprenlimupaiska/tekstas.aspx?id=c5f5628e-8df8-479f-99bc-ebb6eb8d9d37>, 18 punktas ir kt.

susijusios su įmonės vadovo (ne)veikimu ir tokio elgesio priežastimis⁶⁷, o sankcija taikoma atsižvelgiant į numatytų pareigų pažeidimo sukeltamas pasekmes⁶⁸. Manytina, kad maksimalus 5 metų terminas yra pakankamas siekiant apsaugoti rinką nuo nesąžiningų vadovų.

JANĮ numatyta galimybė iš bankroto proceso pereiti į restruktūrizavimą. Tada bankroto byla yra nutraukiama ir iškeliamas restruktūrizavimo byla, patvirtinamas restruktūrizavimo planas⁶⁹. Kadangi įstatyme tiesiogiai numatyta, kad tokiu atveju, iškėlus restruktūrizavimo bylą, nemokumo administratoriaus dalyvavimas yra privalomas viso restruktūrizavimo proceso metu⁷⁰, nebekyla klausimo, ar turėtų būti numatyta kokia nors specifinė naujo bendrovės vadovo skyrimo tvarka, jeigu ankstesniam vadovui buvo skirta sankcija – apribojimas eiti vadovaujančias pareigas.

Tačiau jeigu, iškėlus bankroto bylą, vadovui buvo skirtas diskvalifikavimas už tai, kad jis, „įsiteisėjęs teismo nutarčiai iškelti juridiniam asmeniui bankroto bylą, neperdavė nemokumo administratoriui turto, dokumentų ir (ar) informacijos“⁷¹, keltinas kitas klausimas: kaip bankroto bylą nagrinėjantis teismas turėtų vertinti restruktūrizavimo plano tvirtinimo klausimą, net jeigu restruktūrizavimo planui pritarė juridinio asmens dalyvių susirinkimas ir kreditoriai⁷²? Viena vertus, abejotina, ar tokiu atveju restruktūrizavimo planas atitiktų restruktūrizavimo plano turinio reikalavimus, numatytus JANĮ 104 straipsnyje. Kita vertus, nors restruktūrizavimas yra visuotinai pripažintas kaip ekonomiškai ir socialiai vertingesnis mokumo problemų sprendimo būdas⁷³ ir prioritetas turėtų būti teikiamas ne bankroto, o restruktūrizavimo procedūroms⁷⁴, tačiau anksčiau aptartu atveju teismai turėtų kritiškai vertinti restruktūrizavimo planą, kitaip kils grėsmė veiksmingam ir efektyviam restruktūrizavimo procesui dėl neatskleistos bendrovės finansinės būklės ir (ar) kilusių finansinių problemų esmės bei tinkamo finansinių ir (ar) ekonominių problemų sprendimo būdo parinkimo.

67 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-152-219/2016“, *supra note*, 23: 30 punktas.

68 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-314-407/2020“, *supra note*, 37: 31 punktas.

69 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 81 straipsnio 1, 2 dalys.

70 *Ibid*, 81 straipsnio 6 dalis.

71 *Ibid*, 13 straipsnio 2 dalies 3 punktas.

72 *Ibid*, 81 straipsnio 3 dalis, 111, 106, 107 straipsniai.

73 „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-870-407/2021“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 16 d., <http://litekoteismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1d4ff4c7-27ac-40f9-ae3b-c2d4422dd1dd>; 13 punktas.

74 „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-288-450/2021“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 16 d., <http://litekoteismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f01db54-9f6b-4507-9342-6a4d7b293e50>; 31 punktas.

Prašymas dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo gali būti sprendžiamas iki sprendimo dėl juridinio asmens pabaigos priėmimo. Tai sietina su tuo, kad, priėmus šį sprendimą, baigiama bankroto byla, juridinis asmuo išregistruojamas iš Juridinių asmenų registro, nemokumo administratorius nebeatstovauja nei bankrutuojančiai bendrovei, nei kreditorių interesams, o bankroto proceso dalyvių teisės ir pareigos bankroto byloje pasibaigia. Atitinkamai, prašymas dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo gali būti sprendžiamas iki restruktūrizavimo bylos pabaigos⁷⁵ arba iki restruktūrizavimo bylos nutraukimo⁷⁶.

Taigi įstatymų leidėjui siūlytina iš JANĮ 13 straipsnio 3 dalies išbraukti teismą kaip subjektą, turintį teisę inicijuoti klausimą dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo. Atsižvelgiant į tai, kad kreditorių susirinkimas neturi procesinio teisinio subjektiškumo kreiptis į teismą, įstatymų leidėjui siūlytina suderinti JANĮ, CK ir CPK nustatytą reguliavimą, mažiausiai išbraukiant iš JANĮ 13 straipsnio 3 dalies kreditorių susirinkimą kaip subjektą, turintį teisę kreiptis dėl bendrovės vadovo diskvalifikavimo. Klausimas dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo nagrinėjamas ginčo teisenos tvarka, taikant rungimosi principą, o maksimalus terminas, kuriam gali būti bendrovės vadovas diskvalifikuotas, yra 5 metai nepriklausomai nuo pateiktų prašymų skaičiaus. Sprendžiant dėl sankcijos skyrimo, svarbus individualus ir neformalus asmens elgesio vertinimas, turi būti atsižvelgiama į pažeidimo sukeltas pasekmes.

4. JANĮ numatytos teisinės sankcijos – apribojimo vadovui eiti bendrovės vadovo pareigas – teisinis santykis su administracine teisine atsakomybe ir kitomis JANĮ įtvirtintomis nuobaudomis

„Teisinė atsakomybė – tai teisinis įpareigojimas teisės subjektams garantuoti naudojimąsi savo teisėmis atitinkamų pareigų vykdymu nurodant, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu“⁷⁷. „Teisinės atsakomybės priemonėmis pirmiausia siekiama saugoti ir stiprinti esamą visuomenės gyvenimo tvarką. Be to, teisinė atsakomybė atlieka ir auklėjamąją funkciją. Ją taikant siekiama perauklėti teisės pažeidėjus, t. y. pašalinti iš jų sąmonės (psichologijos) neigiamus, visuomenei netinkamus, t. y. skatinančius atlikti neteisėtus veiksmus, mąstymo bruožus bei įtvirtinti jų sąmonėje visuomenei tinkamo (teisėto) elgesio būtinybės poreikį“⁷⁸.

Užsienio teisės doktrinoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad diskvalifikavimas gali būti numatytas kaip sankcija, kilusi delikto pagrindu, taip pat už neteisėtą bendrovės

75 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 117 straipsnis.

76 *Ibid*, 114 straipsnis.

77 Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija. Vadovėlis* (Vilnius: Justitia, 2000), 350.

78 Aušra Janušauskaitė, „Atsakomybės ir profesinės kompetencijos svarba teisininko veikloje“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* nr. 8 (2012): 123, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/article/view/5979>.

vadovo (ne)veikimą galima ir administracinė, baudžiamoji atsakomybė. Pripažįstama, kad teisinė sankcija – diskvalifikavimas – yra efektyvi priemonė tais atvejais, kai asmens veika nėra nusikalstama. Nors praktikoje vertinama, kad administracinė ir baudžiamoji atsakomybė yra labiausiai atgrasanti priemonė, tačiau atkreipiamas dėmesys į ribotą jų taikymo sritį ir didesnę įrodinėjimo našta⁷⁹.

Lietuvoje atsakomybė vadovui už tai, kad jis laiku nesikreipė dėl bankroto bylos iškėlimo, numatyta net tik JANĮ, tačiau ir Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso⁸⁰ 120 straipsnyje (toliau – ANK), kuris nustato, kad už šį kreditorių teisių pažeidimą juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims numatyta bauda siekia nuo 1 400 Eur iki 3 000 Eur, dar kartą padarytas nusižengimas užtraukia baudą nuo 2 700 Eur iki 6 000 Eur. Anksčiau galiojusiam Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse⁸¹ analogiška veika ir panašaus dydžio bauda buvo numatyta 50⁶ straipsnyje, o jeigu nusižengimas būdavo padaromas antrą kartą – galimybė skirti didesnę baudą su nušalinimu nuo darbo (pareigų). Taigi kyla pagrįstas klausimas: ar JANĮ ir ANK numatyta atsakomybė vadovui už tą patį neveikimą – nemokumo procedūrų neinicijavimą laiku – nėra baudimas du kartus už tą patį (lot. *non bis in idem*)?

Kasacinio teismo praktikoje šis klausimas buvo nagrinėtas epizodiškai. Teismas nurodė, „kad ĮBĮ 10 straipsnio 14 dalyje nustatyta veika ir už ją įmonės vadovui taikytinas apribojimas dirbti tam tikrą darbą įstatymu nepriskirta prie administracinių nusižengimų ir Administracinių teisės pažeidimų kodekso nereglamentuota, todėl ji vertintina kaip papildoma teisinio poveikio priemonė, užtikrinanti efektyvesnę bankroto instituto tikslų įgyvendinimą“⁸². Tačiau toks vertinimas kritikuotinas visų pirma dėl to, kad ĮBĮ (o šiuo metu – JANĮ) numatytas diskvalifikavimas kaip teisinė sankcija neužtikrina bankroto tikslų įgyvendinimo. „Bankroto proceso paskirtis ir tikslas yra per įstatyme nustatytų bankroto procedūrų vykdymą užtikrinti, kad būtų visiškai arba iš dalies patenkinti įrodymais pagrįsti bankrutuojančios įmonės kreditorių reikalavimai ir apsaugoti bankrutuojančios įmonės interesai“⁸³, o apribojant teisę eiti juridinio asmens vadovo pareigas, kaip minėta anksčiau, visų pirma siekiama pašalinti iš verslo rinkos nesąžiningus asmenis, todėl siekiama kitų, ne su efektyviu bankroto procesu susijusių tikslų. Vėlesnėje kasacinio teismo praktikoje buvo sufor-

79 Carsten Gerner-Beuerle, Philipp Paech ir Edmund Philipp Schuster, *Study on Directors' Duties and Liability* (prepared for the European Commission) (London, LSE, 2013), žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., http://eprints.lse.ac.uk/50438/1/_Libfile_repository_Content_Gerner-Beuerle%2C%20C_Study%20on%20directors%E2%80%99%20duties%20and%20liability%28lsero%29.pdf.

80 „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas“, TAR, 2015, Nr. 2015-11216.

81 „Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas“, *Valstybės žinios*, 1985, Nr. 1-1.

82 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-152-219/2016“, *supra note*, 23: 22 punktą.

83 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-354-969/2015“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprenimupaiaska/tekstas.aspx?id=3f4081e1-d976-4a81-8ee8-942886c448d8>.

muota teisės taikymo ir aiškinimo taisyklė, kad *ši poveikio priemonė yra ne teismo nuobauda, o sui generis* (savita) bankroto bylą nagrinėjančio teismo civilinio proceso tvarka taikoma poveikio priemonė, užtikrinanti ne tik procesinių, bet ir materialinių bankroto proceso tikslų įgyvendinimą⁸⁴.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisiniai santykiai, reguliuojami tiek JANĮ, tiek ANK, yra priskiriami viešajai teisei. ANK tiesiogiai įtvirtinti nuobaudos skyrimo tikslai – „1) atgrasyti asmenis nuo administracinių nusižengimų ar nusikalstamų veikų darymo ir paveikti administracinius nusižengimus padariusius asmenis, kad jie laikytųsi įstatymų ir vėl nedarytų administracinių nusižengimų; 2) nubausti administracinius nusižengimus padariusius asmenis; 3) apriboti administracinius nusižengimus padariusiems asmenims galimybę daryti naujus administracinius nusižengimus“⁸⁵ – iš esmės yra tokie patys kaip sankcijos, numatytos JANĮ, tikslai, apie kuriuos buvo kalbėta straipsnio pradžioje. Tiek nagrinėjant administracinio nusižengimo padarymo klausimą pagal ANK, tiek sprendžiant sankcijos skyrimą pagal JANĮ, reikia nustatyti tas pačias faktines aplinkybes – įmonės nemokumo momentą.

Reikšminga yra tai, kad ANK 120 straipsnio 1 dalyje nustatyto nusižengimo sudėtis yra formali⁸⁶, tai reiškia, kad administracinei atsakomybei kilti pakanka, jog asmuo atliko minėtame straipsnyje nurodytus neteisėtus veiksmus ir veikos kvalifikavimui neturi įtakos, ar neteisėti veiksmai sukėlė kokias nors pasekmes. Spręsdamas dėl atsakomybės bendrovės vadovui taikymo, teismas neturi pareigos vertinti įmonės dalyvio (ne)veikimo dėl įmonės mokumo priemonių atkūrimo⁸⁷. O sprendžiant dėl sankcijos pagal JANĮ už tai, kad vadovas laiku nesikreipė dėl bankroto bylos iškėlimo, skyrimo, reikšmingos ne tik objektyvios, bet ir subjektyvios aplinkybės, taip pat ir kilusios materialinės teisinės pasekmės. Taigi bendrovės vadovo nubaudimo tikslas geriau pasiekiamas taikant JANĮ nustatytas sankcijas, kadangi neteisėto veikimo pagrindas išanalizuojamas visapusiškai, išsamiai ir neformaliai. Galiausiai, teisių apribojimas yra efektyvesnė priemonė užtikrinant, kad nesąžiningi asmenys tam tikram laikui bus pašalinti iš verslo aplinkos.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, taip pat atsižvelgiant į iš esmės vienodus nuobaudų pagal JANĮ ir ANK taikymo tikslus, tapatų faktinį pagrindą atsakomybei kilti, įvertinus bylą, nagrinėjamą pagal JANĮ ir ANK specifišką, svarstytinas klausimas dėl ANK 120 straipsnio tobulinimo, panaikinant vieną iš alternatyvių objektyviųjų nusižengimo požymių, kuris numato administracinę atsakomybę už kreditorių teisių

84 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-166-823/2020“, *supra note*, 23: 24 punktas.

85 „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas“, *supra note*, 80: 22 straipsnio 2 dalis.

86 Žr., pavyzdžiui, „Kauno apygardos teismo 2021 m. sausio 25 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. eAN2-25-579/2021“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=3416d216-df04-4744-b44c-1ae5e26834a3>, 6 punktas.

87 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. vasario 17 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-2-303/2021“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 9 d., <https://www.infolex.lt/tp/1971468>, 22 punktas.

pažeidimą, kai pareiškimas dėl bankroto bylos iškėlimo nepateikiamas teismui arba pateikiamas pavėluotai.

Nebendradarbiavimas su nemokumo administratoriumi taip pat gali būti pagrindas taikyti ir kitas JANĮ nustatytas sankcijas. Asmeniui, neperdavusiam nemokumo administratoriui dokumentų, gali būti ne tik ribojama teisė būti juridinio asmens vadovu, tačiau ir skiriama bauda. Iškėlus bankroto bylą, „per teismo nustatytą terminą bendrovės vadovas privalo perduoti paskirtam nemokumo administratoriui juridinio asmens valdomą ir naudojamą turtą pagal nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos duomenis ir visus juridinio asmens dokumentus, buhalterinės apskaitos registrus ir kitą juridinio asmens informaciją, susijusią su jo veikla“⁸⁸. Jeigu šie įpareigojimai nėra vykdomi, teismas gali vadovui skirti iki vienos minimalios mėnesinės algos dydžio baudą už kiekvieną pareigos nevykdymo dieną⁸⁹.

Teismų praktikoje nagrinėjant ginčus dėl juridinio asmens dokumentų (duomenų) neperdavimo, nurodomas tiek pagrindas skirti baudą pagal JANĮ 57 straipsnio 3 dalį, tiek galimybė riboti teisę būti juridinio asmens vadovu pagal JANĮ 13 straipsnio 2 dalies 3 punktą, tačiau neteikiamas aiškinimas, kuo šios taikytinos nuobaudos skiriasi ir kada konkrečiai turėtų būti taikomos⁹⁰. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad poveikio priemonė – teisės būti juridinio asmens vadovu atėmimas – atitinka teismo nuobaudoms keliamus tikslus, tačiau jais neapsiriboja⁹¹, todėl ši sankcija ir numatyta bauda už dokumentų neperdavimą nėra tapačios ir gali būti taikomos atskirai. Su tokia teismo pozicija galima sutikti tik iš dalies.

Kasacinis teismas taip pat yra nurodęs, kad procesinio pobūdžio ĮBĮ 10 straipsnio 14 dalyje (šiuo metu – JANĮ 13 straipsnio 2 dalies 3 punktą) įtvirtintos poveikio priemonės taikymo pagrindai sutampa su teismo nuobaudos, įtvirtintos ĮBĮ 9 straipsnio 1 dalyje (šiuo metu – JANĮ 57 straipsnio 1, 3 dalys), skyrimo pagrindais⁹². Taigi minėtas teisės normas galima būtų atskirti tik pagal nuobaudos taikymo tikslus.

Nuobaudos, kai ji skiriama už kiekvieną teismo procesinio sprendimo ar teisėto reikalavimo nevykdymo dieną, tikslas yra ne nubaudimas (priešingai nei sankcijos, kuria ribojama teisė būti juridinio asmens vadovu, taikymo atveju), o skatinimas

88 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 8: 57 straipsnio 1 dalis.

89 *Ibid*, 57 straipsnio 3 dalis.

90 Pavyzdžiui, „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1111-450/2021“, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., *LITEKO*, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c5f5628e-8df8-479f-99bc-ebb6eb8d9d37>, 16 punktas; „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-614-407/2020“, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <https://eteismai.lt/byla/100732962289351/2-614-407/2020>, 1, 9 punktai; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-123-378/2019“, žiūrėta 2021 m. lapkričio 12 d., *LITEKO*, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=785e41e5-7416-409f-b1cf-77ef03717fa4>, 28, 29 punktai.

91 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-166-823/2020, *supra note*, 23: 21 punktas.

92 *Ibid*, 22 punktas.

greičiau įvykdyti įpareigojimą⁹³. Taigi esminis šių normų skirtumas turėtų būti tas, kad teismas, prieš skirdamas bendrovės vadovui baudą už dokumentų ir (ar) informacijos neperdavimą, turėtų nustatyti, ar bendrovės vadovas apskritai turi dokumentus, kuriuos reikia pateikti, ir (ar) realiai ketina juos perduoti. Skiriant baudą už dokumentų neperdavimą, turi būti nustatyta, kad bendrovės vadovas turi bendrovės dokumentus (turtą, informaciją), tačiau dėl nepateisintų priežasčių jų neperduoda nemokumo administratoriui. Pabrėžtina, kad nustačius, jog bendrovės vadovas dokumentų neturi, baudos skyrimas bus betikslis, kadangi, nepriklausomai nuo baudos dydžio, dokumentai niekada nebus perduoti. Tačiau tais atvejais, kai bendrovės vadovas neturi bendrovės dokumentų (jie yra prarasti, sunaikinti) ir (ar) jis akivaizdžiai nebendradarbiauja su nemokumo administratoriumi ir (ar) realiai neketina šių dokumentų perduoti, svarstytinas klausimas, ar nėra siekiama nusišalinti tikrąją bendrovės būklę, ar tokiu būdu bendrovės vadovas nesielgia nesąžiningai ir aplaidžiai.

Taigi, nors formaliai JANĮ 13 straipsnio 2 dalies 3 punkte nustatytos sankcijos taikymo pagrindas sutampa su JANĮ 57 straipsnio 1 dalyje numatyta nuobauda už dokumentų neperdavimą, tačiau tai yra dvi skirtingos poveikio priemonės, kurios negali būti taikomos kartu. Kaip jau buvo minėta, nuobauda skirtina tik nustačius, kad bendrovės vadovas realiai dokumentus turi, tačiau jų dėl nepateisintų priežasčių neperduoda, o sankcija – apribojimas eiti vadovo pareigas – tada, kai bendrovės vadovas neturi bendrovės dokumentų (jie yra prarasti, sunaikinti) ir (ar) realiai neketina dokumentų perduoti bei taip, tikėtina, siekia nusišalinti tikrąją bendrovės finansinę padėtį. Šių skirtingų faktinių aplinkybių nustatymas ir, atitinkamai, vienos iš poveikio priemonių parinkimas padės pasiekti jų skirtingus tikslus.

Išvados

1. Apribojimas vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas turėtų būti suprantamas kaip sankcija, poveikio ir kontrolės priemonė, kuria siekiama įvairių, kompleksinių tikslų: bendrosios prevencijos, kuri pasireiškia per visuomenės žinojimą, kad yra taikoma atsakomybė už netinkamą ir nesąžiningą elgesį, ir kartu suvokiant, kad visi suinteresuoti asmenys, taip pat ir kreditoriai, kontrahentai, yra saugomi nuo nesąžiningų vadovų veiksmų; individualiosios prevencijos, kuria siekiama paveikti asmenis, kad jie laikytųsi teisės aktų reikalavimų ir vėl neatliktų teisės pažeidimų; apriboti asmeniui galimybę daryti naują veiką tuo laikotarpiu, kai jam yra apribota teisė eiti vadovaujantis pareigas; teisingumo principo įgyvendinimas, reiškiantis, kad kiekvienam asmeniui turi būti paskirta sankcija individualiai išnagrinėjus faktines aplinkybes; nubaudimo tikslo, kai sankcija yra realiai paskiriama ir

93 Pagal analogiją žr., pvz., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 22 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-62-695/2017“, *LITEKO*, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=3116a171-60e3-4973-9dc8-7d2feacc4bc5>, 36 punktas.

- yla neigiami jos padariniai. Šios sankcijos taikymo tikslas – išlaikyti aukštus įmonių veiklos standartus, kurie yra neatsiejamai susiję ir su įmonių socialine atsakomybe, užkirsti kelią neteisėtam ar nesąžiningam elgesiui.
2. Bendrovės vadovo diskvalifikavimas yra itin griežta bendrovės vadovui taikytina sankcija, todėl, atsižvelgiant į vadovo diskvalifikavimo sankcijos padarinius, JANĮ 13 straipsnis turi būti taikomas ne formaliai, o išsamiai išanalizavus visas ginčui reikšmingas aplinkybes. Bendrovės vadovui gali būti apribota teisė eiti vadovo pareigas, kai bendrovės vadovas atlieka nesąžiningus ir įprastai verslo praktikai prieštaraujančius veiksmus laiku nesikreipiant dėl bankroto bylos iškėlimo, taip pat tyčinio bankroto atveju. Tais atvejais, kai sankcija skiriama už pareigos perduoti turtą ir / ar dokumentus nevykdymą, reikšmingas ne tik pats neperdavimo faktas, tačiau ir neperduoto turto bei dokumentų reikšmė bankroto procesui: įmonės turto nustatymui, kreditorių finansinių reikalavimų patenkinimui ir pan., taip pat reikšmingos dėl šios pareigos nevykdymo kylančios pasekmės.
 3. Manytina, kad JANĮ 13 straipsnyje numatytas per platus subjektų, turinčių teisę kreiptis dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo, ratas. Teismo teisė inicijuoti klausimą dėl sankcijos juridinio asmens vadovui taikymo neatitinka bankroto bylų nagrinėjimo ypatumų, o kreditorių susirinkimas neturi teisinio subjektiškumo, taigi nėra tinkamas subjektas kreiptis dėl bendrovės vadovo diskvalifikavimo. Ginčas dėl sankcijos bendrovės vadovui skyrimo yra savarankiškas, paremtas rungimosi principu, kurio metu atliekamas individualizuotas asmens elgesio vertinimas, neformaliai įvertinamos visos faktinės aplinkybės, susijusios su bendrovės vadovo (ne)veikimu ir tokio elgesio priežastimis, o sankcija taikoma atsižvelgiant į numatytų pareigų pažeidimo sukeltą pasekmę.
 4. Atsižvelgiant į iš esmės vienodus poveikio priemonių pagal JANĮ ir ANK taikymo tikslus, tapatų faktinį pagrindą atsakomybei kilti, įvertinus bylų, nagrinėjamų pagal JANĮ ir ANK specifiką, manytina, kad teisinės sankcijos dubliuoja viena kitą ir nėra užtikrinamas draudimo bausti du kartus už tą patį principo laikymasis, todėl svarstytinas klausimas dėl ANK 120 straipsnio tobulinimo, panaikinant vieną iš alternatyvių objektyviųjų nusižengimo požymių, kuris numato administracinę atsakomybę už kreditorių teisių pažeidimą, kai teismui nepateikiamas pareiškimas dėl bankroto bylos iškėlimo arba pateikiamas pavėluotai. JANĮ 57 straipsnio 1, 3 dalyse įtvirtinta pinigine bauda už dokumentų ir (ar) informacijos neperdavimą yra procesinio poveikio priemonė, skatinanti greičiau įvykdyti įpareigojimą, o JANĮ 13 straipsnio 2 dalies 3 punkte numatyta vadovo diskvalifikacija siekiant kitų, su veiksmingo nemokumo proceso užtikrinimu nesusijusių tikslų, todėl šios poveikio priemonės yra savarankiškos, skirtingos ir negali būti taikomos kartu.

RESPONSIBILITY OF THE DIRECTOR OF THE LEGAL ENTITY: RESTRICTION OF THE RIGHT TO HOLD THE POSITION OF A DIRECTOR

Audronė Balsiukienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article analyzes the problems of the imposition of liability on a director of a legal entity. The essence and objectives of the restriction of the right to hold the position of a director of a public and (or) private legal entity or to be a member of a collegial management body are examined according to the doctrines of international law and the case law of Lithuanian courts. The content of restriction of the right to hold the position of a director of a legal entity is revealed by analyzing the legal regulation of Lithuania, which establishes the basis of imposition of liability on a director of a legal entity and some peculiarities which should be considered in each individual case.*

Analysis of the procedure for imposition of liability of holding the position of a director reveals significant inconsistencies between the Law on Legal Entities of the Republic of Lithuania and the Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania. This article also analyses whether the meeting of creditors as a governing body has the right of apply to the court to commence the procedure of imposition of a sanction on a director of a legal entity.

Focus is also placed on the relationship between said sanction established in the Law on Insolvency of Legal Entities of the Republic of Lithuania and the sanctions established in Article 120 of the Code of Administrative Offenses of the Republic of Lithuania.

Keywords: *disqualification of a director, insolvency law, the basis of liability of a director of enterprise.*

Audronė Balsiukienė, Mykolas Romeris universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: nemokumo teisė, civilinis procesas.

Audronė Balsiukienė, PhD candidate at the Institute of Private Law at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: insolvency law, civil proceedings.